

Een hemeltergend schandaal

Huizen worden gebouwd, fabrieken rijzen uit de grond, werkeloosheid is gering, geld wordt er verdiend, jonge mensen trekken weg om elders een toekomst te zoeken. Politieke delinquenten worden vroeg of laat weer in de samenleving opgenomen en het zijn de stille kerkhoven en hier en daar de beelden die, wat eens strijd, leed, tranen en bloed was, tot een „gedenk” laten verglijden. In de harten van hen die onherstelbare verliezen hebben geleden kunnen wij niet zien en uiterlijk lijkt alles weer normaal. Het herstel is grondig aangepakt an allerwegen zijn de wonden van Europa geheeld, al blijven er grote, lelijke en ongeneeslijke littekens. Tenminste als men de ogen sluit voor één etterende en onverzorgde wond in het lichaam van Europa. Van al de miljoenen mensen die door het oorlogsgeweld van hun huizen en erven verjaagd zijn, zijn de meesten wel teruggekeerd of zij hebben elders weer een plaats gevonden om te leven, maar 350.000 van hen zijn niet teruggekeerd en reken hun bestaan in kampen. Het leed van hen is onbeschrijfelijk en onvoorstelbaar. Zij willen als mensen wonen en werken, zij willen niet als dwangarbeiders of als gevangenen bij elkaar hokken en zij staan machteloos en zijn overgeleverd aan instanties en aan formulieren.

De Verenigde Naties hebben ter oplossing van dit nijpende probleem een Hoge Commissaris benoemd, die, met geringe middelen, bedelend, administrerend, reizend, pratend, overtuigend wel het een en ander heeft bereikt, maar die 350.000 mensen leven nog in barakken, ontworteld en uitgeschakeld. Volgens de Hoge Commissaris is er een oplossing voor het probleem, mits er geld komt. Hij heeft berekend dat er tot 1959, dertien miljoen gulden per jaar nodig is en dat dan de bureaux voor hulp aan ontwortelden en vluchtelingen opgeheven zullen kunnen worden. Laat dit getal, dertien miljoen eens tot U doordringen. Ik bedoel niet eens dat U moet informeren hoeveel één kruiser of een straaljager kost,

maar denkt U eens wat dit bedrag, gedeeld door de landen die leden zijn van de V.N., uitmaakt op de begrotingen. Het is te vergelijken met een pakje sigaretten op het huishoudboekje van een gezin.

Een gewoon weldenkend mens zou menen dat dit bedrag grif zou gegeven worden, maar dat is niet zo. Van Heuven Goedhart heeft moeten mededelen dat zijn plannen op ernstige tegenstand zijn gestuit in de Sociaal Economische Raad van de V.N. Niet alleen op tegenstand van de landen „achter het gordijn”, daarover sprak hij maar helemaal niet, maar ook op bezwaren vooral van Engelse zijde. Neen, het is waar, alle Engelsen zijn weer verenigd op hun eiland en men zal in de kampen daar ook geen Britten aantreffen, en dan neemt de belangstelling schandelijk snel af omdat het hemd nader is dan de rok. Ja, dat is blijkbaar zo in het leven van mensen en van landen. Ik heb eens gelezen dat er op een boerderij in Tirol een inscriptie is aangebracht, waarop te lezen stond: „Heiliger Florian, zünde meinen Nachbar an”. (Heilige Florianus — die tegen brand behoedt — steek de boerderij van mijn buurman aan). Wij kunnen ons de teleurstelling, het cynisme en het gevoel van onmacht voorstellen van de Hoge Commissaris over zoveel wanbegrip, egoïsme, gebrek aan mensenliefde en aan fantasie.

Nu is ons land vanouds een toevluchtsoord geweest voor hen die, om een of andere oorzaak moesten vluchten en ook een toevluchtsoord voor getroffen en uit natuurlijke oorzaken. Oostenrijkse en Hongaarse kinderen zijn hier opgenomen en opgevoed en de Nederlander, over 't algemeen gesproken, is geneigd te helpen waar medemens in nood verkeren. Dit weet men in de wereld en dit weten kwam tot uiting na de Februari-ramp. Hoeveel, hoe snel en hoe doeltreffend is er toen geholpen. Maar nu die wanhopige stakkerds in de kampen. Ook hier een stormvloed die over hun huizen heeft gewoed. Ook hier doden, ook hier verlies van alles en voor hen wordt niets

of zeer weinig gedaan omdat regeringen het geld niet willen geven. Dit is een schandaal. En waarom dit artikel nu. Is het de bedoeling van de schrijver om een actie te beginnen, zoals een actie voor het kankerfonds of een tonvoor-Triëst of zovele particuliere acties? Neen. Hoeveel er bijeengebracht zou kunnen worden door het onvermoeide werken van enkelen — en dat wil ik allerm minst onderschatten —, het zal te weinig zijn en zal met een keer een gift aflopen.

Het enige dat wij kunnen doen is om dit probleem steeds weer te overdenken en te bespreken, vooral met hen die in een of ander opzicht een regeringsfunctie hebben en vooral moeten de afgevaardigden aan de vergadering der Verenigde Naties weten dat zij het plan van de Hoge Commissaris moeten steunen en dat zij er voor moeten vechten. Niet omdat v. Heuven Goedhart toevallig een Nederlander is, maar omdat het een schande is voor Europa dat er zo weinig gedaan wordt voor ongelukkige zonen en dochters die, schuldeloos door het barbaarse geweld, aangestoken en aangewakkerd door een handjevol waanzinnigen, verdreven zijn van huis en haard.

Men schrijft en spreekt over de Rechten van de Mens, en het charter is aangenomen door de Verenigde Naties. Wat een aanfluiting zijn deze rechten voor althans deze 350.000 mensen. Artikel 13 zegt: „Ieder heeft het recht om zich te bewegen of een woonplaats te kiezen buiten de grenzen van iedere staat”. Jawel, een mooi recht om te lezen in een kamp voor ontwortelden.

B.

Op volgende pagina's:

2. *Strijders voor de vrije gedachte in Duitsland; „O dood”.*
3. *Van over onze grenzen.*
4. *In goed gezelschap: Jan Pieter Heije.*
5. *„De moraal in het handelsleven”.*
6. *„Pietje van 't Heike”; Opmerkelijke reactie.*
7. *„IK denk er ZO over”: „U” en „jij” in de arbeiderskampen.*

Strijders voor de vrije gedachte in Duitsland

IN 1949 werd de Duitse Volksbond voor Geestelijke Vrijheid opgericht als overkoepelende organisatie voor zes zéér verschillende verenigingen (Adres; Hannover, Sedanstrasse 18). Hij wil vooral bescherming verlenen aan allen, die in de vrijheid van hun denken en geweten op een of andere wijze worden aangetast. Politiek is hij democratisch gericht, hij wijst iedere vorm van volkerenhaat en rassendiscriminatie af. Voorzitter van het verbond is prof. dr. G. von Frankenberg, als dappere strijder voor een gelukkiger samenleving en tegen elke vorm van dictatuur en onderdrukking reeds vóór Hitler bekend.

Voor ik op de afzonderlijke organisaties inga wil ik eerst enkele woorden wijden aan het milieu, waarin de geestelijke strijd in Duitsland plaats heeft. Sprekend is eerst al het nuchtere feit, dat het West-Duitse percentage van buitenkerkelijken zeker niet boven de 4 pct uitgaat (Nederland rond 17 pct.). Ook niet in Niedersachsen met een roomse minderheid van 18 pct. Berlijn — overwegend socialistisch, liberaal en niet-katholiek — komt op 11 pct.

De verklaring voor dit lage cijfer kan niet worden gezocht in een grotere Duitse godsdienstigheid; ik heb lang genoeg onder Duitsers en Nederlanders geleefd om dit enigszins te kunnen beoordelen. Het is waarschijnlijk te verklaren uit het Duitse tutorisme — een behoefte om aan de veilige kant te staan. Men heeft sedert 1918 zoveel eden van trouw aan ideeën, organisaties en personen afgelegd, zoveel „Fragebogen“ (vragenlijsten) ingevuld — en steeds was het achteraf net mis! — dat men nu de uiterste voorzichtigheid in acht neemt. De Duitser is in dit opzicht door een lange geschiedenis toch al gepraedisponeerd: Lichtenberg beweerde van hem, dat hij niet gauw het weer goed of slecht durft te noemen, voor hij het zijn buurman heeft horen zeggen.....

DE groep van de binnenkerkelijke nihilisten — „die tote Gemeinde“ — is even groot als bij ons. Het duidelijkst spreken ook in Duitsland terloopse verzuchtingen en statistieken van plaatselijke kerkbladen.

Deze innerlijke zwakte correspondeert met een koortsachtig-bedrijvig clericalisme. Hiermee bedoel ik niet alleen het misbruik van de godsdienst voor politieke en economische doeleinden, maar méér nog de behoefte, de spontane krachten van echt-religieuze overtuiging aan te vullen of te vervangen door propaganda, macht

en politiek. Het is in Nederland onopgemerkt gebleven, dat de bisschop van Münster met Pasen een soortgelijk „mandement“ afkondigde als de Nederlandse bisschoppen. En even kenschetsend is het herderlijk schrijven (Pasen 1954) van de kardinaal-aartsbisschop van Keulen, dr Frings, waarin hij de katholieke ouders smeekt méér kinderen voor de priesterseminaries af te staan; vóór de oorlog leverden deze ieder jaar 65, nu nog maar 35 jonge priesters af en dit getal vertoont nog een dalende tendens. Hierbij moet men weten, dat Frings vooral in Rheinland-Westfalen naast en met Adenauer de machtigste man is.

door

H. HERBERS

Vertoont zich hier ook de „onmacht der macht“, toch bestaat er voor ons humanisten geen reden om hierover te juichen: het clericalisme is steeds de voedingsbodem van het nihilisme geweest. Zeker in Duitsland, waar het zich-aanpassen, het zich-bij-de-feiten-neerleggen en een totale mimikry (aanpassing aan de omgeving) een houding in de strijd om het bestaan geworden is.

VERREWEG de grootste van alle buitenkerkelijke organisaties is de Bund Freireligiöser Gemeinden. Gesticht reeds in 1859, nu rond 75.000 leden. Velen hunner zijn langs een steeds vrijzinniger wordend christendom bij een buitenkerkelijke en dogmaloze religiositeit aangeland. Men houdt wel vast aan enige liturgie, jeugdwijdingen enz. Hun tijdschrift „Geistesfreiheit“ bevat soms bijdragen, die wij niet gauw zouden accepteren; maar het grootste deel der inhoud is fris en modern. Wel is men uitgesproken „religieus“, maar dat belet hun niet alle waarheden aan de toets der rede te onderwerpen.

De Monistenbund, in 1906 door Häckel opgericht, is anti-clericaal, anti-dogmatisch, rationalistisch en natuurwetenschappelijk. In het Monistisch Verbond leefde veel van het oude anti-clericalisme van de bourgeoisie vóór dat zij, verzadigd, haar vrede met de feodaal-kapitalistische staat van Bismarck en Wilhelm sloot. De oorlog van 1914 desoriënteerde de monisten (Häckel zelf ondertekende eerst de „Es-ist-nicht-wahr“-oproep); het ietwat naïeve optimistische

geloof in wetenschap en vooruitgang werd gebroken en ná 1918 had men lange tijd nodig om te begrijpen, dat wetenschap en geweten nog uit een andere richting werden bedreigd. In 1933 werd het Verbond onderdrukt. Twee jaar geleden is hij weer opgericht (München 13, Türkenstrasse 76). Nog weinig leden, voortreffelijk tijdschrift, samen met de Freigeistige Vereinigung der Schweiz „Befreiung“ (Bern 2, Postfach 1197, Zwitserland).

Deutscher Freidenker-Verband, Ludwig Büchner, broer van de beroemde dichter, stichtte samen met Moleschott en andere vertegenwoordigers van het wetenschappelijke materialisme („Kraft und Stoff“) in 1881 deze „Freidenkerbund“. Vóór en na de eerste wereldoorlog betekende dit Verbond in de socialistische wereld een geweldige macht; hij telde meer dan een half miljoen leden. In 1933 onderdrukt, een van de kerngroepen van het verzet; met vele honderden anderen stierf zijn voorzitter Sieverts in een concentratiekamp. Thans wegens de her-oriëntatie der kerken en der partijen veel minder invloedrijk. Maar nog steeds actief en agressief. Atheïstisch, anti-godsdiensig. „De kerken hebben steeds aan de kant van de heersende klassen gestaan; strijd tegen hen is een onderdeel van de proletarische klassenstrijd. Anti-clericalisme, klassenstrijd en anti-militarisme zijn slechts verschillende aspecten van de éne bevrijdingsstrijd der mensheid“. Zoals men mij vertelde telt het Freidenker-Verband veel leden, die zich noch in het communistische keurslijf, noch in de socialistische halfzachtheid en compromis-sfeer op hun plaats voelen“. (Tijdschrift „Der Freidenker“, Schwerte-Ruhr, Lichtendorferstrasse 51.)

O DOOD

O Dood, geheime nachtegaal
Die in de donkere hagen zingt
Uw nooit ontraadselbaar verhaal
Dat tot in 't diepst der harten dringt,
En lokt ons beiderzijds van 't pad
Over het dompe dove mos
Voort van de wemellichte stad
Naar 't ver en stil en duister bos, —
Ik volg u, dood, zing gij mij voor,
Ik zal niet talmen aan de zoom.
Dat ik de laatste sterregloor
Ontvinge voor mijn laatste droom.
Wat is herinnering van licht?
Ik ben tot duisternis bereid.
Onhoorbaar sluit de nacht zich dicht. ..
Mijn ziel wordt vol van eeuwigheid.

P. N. VAN EYCK
(1887—1954)

Uit: Inkeer.

VAN OVER ONZE GRENZEN

IN de „Monthly Record” lezen wij dat dr W. H. Inge, die in Februari van dit jaar op de leeftijd van 94 jaar overleed, de meest geziene Engelse geestelijke van deze tijd was. Hij nam een groot aandeel in het intellectuele leven van zijn land. Sinds 1911 deken van St. Paul in Londen, genoot hij gedurende de veertig jaar dat hij dit ambt bekleedde een grote publiciteit in de pers. Niemand die in Engeland in het openbare leven stond had de moed zulke onpopulaire opinies te uiten als hij dikwijls in scherpe bewoordingen deed. Zo was hij van mening dat de kerk altijd ongelijk had wanneer ze in een nationaal conflict partij koos. Maar dat betekende voor hem niet dat een geestelijke, al bekleedde hij ook een in het oog vallende positie, uitgesloten zou zijn van het recht zijn mening over belangrijke kwesties te zeggen, zelfs als deze in tegenstelling was met de algemene opvattingen. „Zeg het, en zeg het hard”, dat was zijn motto.

Hij schreef zeer veel en hij herhaalde zich steeds, als het ging om de denkbeelden die hij voor fundamenteel hield, ingang te doen vinden. Geen liberaal geloofde sterker in geestesvrijheid dan hij. „Wij kunnen geen geloof voor anderen maken”, schreef hij, „en wij behoorden niet toe te

laten dat anderen er een maken voor ons”. „Onze eigen religie is wat het leven ons geleerd heeft”, maar voor hem was deze vrijheid van geen waarde tenzij ze samenging met sociaal verantwoordelijkheidsgevoel. Zijn geloof was dat van een Engelsman geconformeerd aan de kerk, waarin hij was opgevoed en die hij driekwart eeuw heeft gediend. In een van zijn boeken op de middaghoogte van zijn leven geschreven, zegt hij, dat hij aan velerlei twijfel heeft geleden, maar dat hij, als hij zijn geloof in de incarnatie zou verliezen, zijn heilig ambt zou moeten opgeven.

Niettemin bekende hij in een interview aan het einde van zijn leven iets, dat op puur agnosticisme leek. Hij zei namelijk met betrekking tot „de laatste dingen” eenvoudigweg, dat hij het niet wist.

HET aardige Zwitserse maandblad „Befreiung” zegt in zijn Aprilnummer iets over ons aller vriend Mc. Carthy. „Het is bekend”, zo schrijft het blad, „dat de veelbesproken senator van Ierse afkomst is en als katholiek sterk door de roomse clerus gesteund wordt. Vooral de bisschop van New York Fulton J. Sheen, die de rechterarm van het Vaticaan genoemd wordt en die vele Amerikanen van naam, onder wie

ook de violist Fritz Kreisler, tot de alleenzalmakende kerk heeft bekeerd, ondersteunt Mc. Carthy in zijn wekelijks optreden voor de televisie. Sheen die op populaire wijze de R.K.-gedachte weet uit te dragen, maakt, dat vele Amerikanen, in het onrustige Amerika van deze tijd, hun toevlucht in de R.K.-kerk zoeken. Zodoende zijn de Verenigde Staten nu het snelst groeiende roomse land ter wereld geworden.”

Zoals in vele landen neemt ook in West-Duitsland het kerkbezoek zeer af, lezen wij in „Geistesfreiheit”. Slechts een derde van de bevolking bezoekt de kerk geregeld, en ofschoon de helft zich wel tot de kerk aangetrokken voelt, verschijnt men er zelden. Twintig pct. gaat nooit naar de kerk, maar tussen de verschillende geloven is er een groot verschil. Van de rooms-katholieken bezoeken 48 pct. de kerk geregeld, 23 pct. van tijd tot tijd, 19 pct. gaat zelden en 10 pct. nooit. Bij de protestanten is de verdeling als volgt: 14 pct. (geregeld), 27 pct. (van tijd tot tijd), 38 pct. (zelden) en 21 pct. nooit.

In Zürich werd onlangs het getal der actieve leden van de R.K. kerk op 20 pct. geschat. En over het aantal bezoekers bij de protestanten in die stad zwijgt de verslaggever wijselijk.

In „Geistesfreiheit” van April vraagt een schrijver of de Grondwet nog slechts op papier bestaat. Dit naar aanleiding van een advertentie in de „Kommunalpolitische Informationsbrief”, een tijdschrift voor het gemeentebestuur. Deze luidt:

In München-Gladbach (135.000 inwoners) stadsklasse A, is de betrekking van wethouder vakant. Heren van middelbare leeftijd, die graag willen werken (Salarisgroep Alb RBO) en handig en doortastend zijn, met langdurige ervaring in bestuurszaken vooral van grotere steden, wordt verzocht schriftelijk te solliciteren en de nodige papieren (levensloop, getuigschriften, foto, referenties) omgaand in te zenden.

Men zou zeggen, dat aan deze advertentie niets ongewoons is, stond er niet vet onder gedrukt: „Slechts katholieke gegadigden komen in aanmerking!”

Deutsche Unitarier. Ik had mij al steeds afgevraagd, waar toch wel de Duitse geloofsbeweging van generaal Ludendorff en zijn vrouw, van Rosenberg, v. Reventlov enz. gebleven kon zijn, Welnu, dit zijn de Unitariërs. Ik heb er persoonlijk geen contact mee kunnen krijgen, wil echter graag aannemen dat onder hen tallozen waren, die alleen door zekere romantisch-religieuze voorstellingen met de nazi's verbonden waren. Men heeft mij namen genoemd, die na 1933 in het verzet een goede klank hadden. De religie van de Unitariërs is mystisch-pantheïstisch, sterk georiënteerd op meester Ekkehardt en op alles wat uit het Noorden (Edda) en Indië komt. Dit is op zich zelf van weinig betekenis, maar reeds vroeg werd deze groepering door politieke en anti-semitische tendensen vergiftigd. Men kan over Nietzsche denken zoals men wil, hij is toch de eerste geweest, die met een haast „unheimliche” helderheid het gevaar van Richard Wagner en de Bayreuther Blätter doorzien en uitgekreten heeft. Inderdaad is Wagner de sterkste potentie van de gehele arische religie geworden. Dat Wagners leermeester een Fransman was (graaf Gobineau: „Essai sur inégalité des races humaines”: essay over de ongelijkheid van de mense-

lijke rassen) en zijn begaafdste volgelingen de Nederlander Herman Wirth („Aufgang der Menschheit”) en de Engelsman H. St. Chamberlain („Grundlagen des XIX Jahrhunderts”) beiden in Duitsland levend, is een bijzondere pikanterie.

Van de overige bij de Volksbund aangesloten verenigingen noem ik nog de Pfortebund. Deze groepeerde zich om een belangrijk tijdschrift „Die Pforte” (Stuttgart-O, Diemershaldenstrasse 11). Tegenover het natuurwetenschappelijke denken van Monisten en Vrijdenkers, tegenover de intuïtionistische levens- en gevoelsreligie van Freireligiösen en Unitariërs vormen de aanhangers van de Pfortebund met hun „Wertidealismus” en hun modern-philosophische bezinning een zeer bijzondere groep.

Het bovenstaande is niet meer dan een ruwe schets met veel vertekeningen. Meer gepreciseerde behandelingen van de afzonderlijke organisaties kunnen na dit oppervlakkige overzicht volgen. In ieder geval is het voor ons al verblijdend, dat het in Duitsland nooit aan strijders voor de vrije gedachte heeft ontbroken en dat deze strijd ondanks moeilijke en deprimerende omstandigheden wordt voortgezet.

Lezingen, die de VARA op Zondag uitzendt

22 Augustus: P. C. J. Reyne over „Zo nodig als brood”;

29 Augustus: prof. dr D. Loenen over „Twee eden”;

5 September: mej. M. Dijkstra (onderwerp nog niet bekend);

In verband met de vacaties kon dit nummer van M. en W. niet op de normale tijd verschijnen.

IN GOED GEZELSCHAP (4)

WIE Heije noemt, noemt een leven van orde, van arbeid, van opoffering; noemt een karakter dat rechtschapenheid en mensenliefde aan edele vormen paart; noemt een hart, ontvankelijk evenzeer voor al wat zedelijk goed als wat aesthetisch bekoorlijk is; een verstand, even begerig om te kennen als vaardig om te verwerken; een wil, ieder ogenblik bereid om de resultaten van waarneming en studie met onverbidde consequentie en onvermoeide ijver in het practische leven over

te brengen". Deze kenschets, door de fanatiek-roomse prof. J. A. Alberdingh Thijm — de vader van Lodewijk van Deijssel — gegeven van een vrijzinnige protestant, zou het beeld kunnen zijn van wat men als een oprechte humanist pleegt te beschouwen. „Onze” Heije moge niet zo wereldberoemd zijn als Walt Whitman, Carlyle of Pestalozzi, in het bescheiden formaat van een Amsterdams burger belichaamt hij toch dezelfde hoedanigheden, welke de hedendaagse humanist een navolgenswaardig voorbeeld voor ogen stellen.

JAN PIETER HEIJE

WAT ons in iemand als Heije zo aantrekt, is zijn onverpoosd streven om de menselijke waarden in het volk in zijn breedste betekenis tot haar recht en tot ontwikkeling te laten komen. Zelf in de nederige omgeving van een Amsterdamse volksbuurt geboren, kende hij de noden van de kleine man, die het in de aanvang van de vorige eeuw nog vrij wat minder had dan thans, zowel in geestelijk als in lichamelijk opzicht. Jan Pieter had een helder verstand en een ijzeren wil, en zo gelukte het hem ondanks de geldelijke bezwaren zijn ideaal te verwezenlijken en in de medicijnen te gaan studeren. Als arts dacht hij de mensheid het beste te kunnen dienen. De tiendaagse veldtocht, waaruit hij als een van de vaderlandse helden terugkeerde, onderbrak deze studie, maar reeds een jaar na de oorlog, in de zomer van 1832, promoveerde hij op een proefschrift over de zieken van geest en vestigde hij zich als geneesheer te Amsterdam.

Het onderwerp van zijn proefschrift duidt er reeds op, dat de jonge arts — hij was amper 23 jaar oud — de samenhang tussen een gezonde geest en een gezond lichaam erkende. Behalve op het behandelen van lichamelijke kwalen zou hij zich eveneens toeleggen op wat men later als de geestelijke volksgezondheid zou aanduiden. Wat het eerste betreft, heeft dokter Heije zich al dadelijk aan een vuurproef moeten onderwerpen. De cholera deed haar intrede in Amsterdam en in die tijd was men nog niet zo op de hoogte van voorzorgsmaatregelen tegen besmetting. Het was dus met levensgevaar, dat de jonge dokter zich van zijn beroepstaak kweet; in de gasthuizen en in de armenwijken kon men hem dag en nacht vinden.

Deze onmiddellijke confrontatie met de gevaren, welke de volksgezondheid bedreigen, heeft hem tot een strijder voor betere hygiënische toestanden gemaakt. Hij ijverde voor hervorming van de geneeskundige wetgeving, stichtte een medisch tijdschrift, richtte de Amsterdamse

vereniging voor ziekenverpleging op, met het bekende ziekenhuis aan de Prinsengracht, en pleitte als lid van de gemeenteraad voor betere verordeningen op de geneeskundige dienst, de geneeskundige armverzorging, de openbare gezondheidsregeling, de keuring van levensmiddelen. Ook op ander terrein toonde hij zich een radicale hervormer; hij wilde een billijker verdeling van de stedelijke belasting, scheiding tussen de kerkelijke en de burgerlijke armenzorg en andere maatregelen, waardoor hij zich de tegenstand der conservatieven op de hals haalde en die hem zijn raadszetel deden verliezen.

Al dergelijke maatregelen hielden nauw verband met zijn universeel streven naar volksverheffing. Veredeling van volksvermaken, verbetering van de volkszang, bestrijding van het drankmisbruik, maatschappelijke kinderverzorg, goede krantenlectuur — hij was een der oprichters van het oude Nieuws van den Dag — dit waren de dingen, die Heije's geest bezig hielden. Als hoofdbestuurder van het Nut kreeg hij gelegenheid zich te wijden aan het volksonderwijs.

Men ziet: een alzijdig werker, wiens verschillende arbeidsterreinen allen tezamen omgrensd werden door één gedachte. Een gedachte, die voor zijn tijd overeenkomst met wat tegenwoordig het Humanistische Verbond beoogt met de bestrijding van het nihilisme door verhoging van het lichamelijk, stoffelijk, geestelijk en zedelijk volkspeil. Men moet de mensen beoordelen in het kader van hun tijd, en mag niet vergeten, dat, hetgeen thans heel gewoon klinkt, in Heije's dagen nog een revolutionaire daad was.

Heije was wetenschappelijk, literair en artistiek iemand van betekenis; een der oprichters van het bekende tijdschrift „De Gids”, hoofdbestuurder van „Toonkunst”, stichter van de Ned. Koraalvereniging en van de Vereniging voor Noord-Nederlandse Muziekgeschiedenis. Toch was dit zoveel „cultureler” en belangrijker schijnende gebied voor hem niet het gewich-

tigste; het moest alles mede dienst doen aan zijn eigenlijke levensdoel. Hij zocht naar eenvoudige middelen, naar het populaire in de beste zin van het woord, om iets van schoonheid en levensvreugde te brengen aan de ook in dit opzicht misdeelde massa.

Daarom legde hij zich toe op het dichtten van volksliederen, waarbij hij zich de hulp verzekerde van componisten om het eenvoudige woord ook op eenvoudige muziek te zetten. Zo ontstonden de nog steeds populaire liederen als „O schitterende kleuren van Nederlandse vlag”, „Heb je van de Zilvervloot wel gehoord”, „Ferme jongens, stoere knapen”, „Een karretje op een zandweg reed”, „Des zomers als het regent”, „Klein vogeltje op groene tak”, „Daar zaten zeven kikker-tjes”, „Zie de maan schijnt door de bomen”.....

ZIJN humane kijk op de grote-mensenwereld in haar verschillende vormen breidde zich uit ook tot de kinderen, in wie hij de volwassenen der toekomst zag en wier voorbereiding tot het volledige mens-zijn hij dus als van het grootste gewicht beschouwde. Wij leren zijn mens-beschouwing misschien nog het beste kennen uit de manier, waarop hij de kinderen behandelde. Hij verzet zich tegen alle „dwang van lijf en ziel”. „Vrije ontwikkeling geve kracht aan 't beminde nageslacht”, was zijn leus; „Geen leiband om de lenden, geen dwangbuis aan de geest”; „ter schoolbank uit” en naar buiten! „Maar 'k woon zo midden in een straat, zo tussen muren, grijs en bruin”.....

Ja, voor al wat klein en groot, stoffelijk of lichamelijk, tussen muren grijs en bruin woont, heeft Jan Pieter Heije, de Amsterdamse volksjongen en armen-dokter, getracht een opening te vinden naar de vrije, ruime luchten en de versterkende en opbeurende geur van het grote, volle leven dat de mens en natuur tot een harmonisch eenheid verbindt.

H. G. CANNEGIETER

„De moraal in het handelsleven”

door
Til Brugman

HEBT u ook zo'n last met rekenen? Ik heb lang werk gehad, voordat ik er achter kwam, dat het vermoedelijk een kwestie van afkeer is van al, wat er mee wordt geassocieerd. Het zal wel de schuld van de sommen zijn over een koopman die zo en zoveel huiden tegen zo en zoveel koopt en er dan zo en zoveel méér voor vraagt van iemand die juist huiden hard nodig heeft. Deze manipulatie schijnt me in de schoolbanken bar gemeen voorgekomen te zijn. Weinig verwonderlijk trouwens, daar ons na deze rekenoefeningen met niet minder élan de rijke jongeling en de kemel door het oog van de naald of de barmhartige Samaritaan werd voorgehouden, wat er bij het merendeel van ons heel wat griffer in ging en later bij de meesten waarschijnlijk griffer ook uit.

Toen ik reeds begon te beseffen, dat er tussen koop en verkoop meestal heel wat werk plus risico lag dat moest worden verrekend, kwam ik toch niet los van de gewaarwording van onverenigbaarheid. Ik ben nog niet vrij van de indruk dat dit werk en dit risico te hoog worden aangeslagen, alias alweer „berekend”. Buiten alle verhouding namelijk, wanneer ik aan de vergoeding denk die voor de inspanningen des geestes wordt gegeven en die het meest van een aalmoes of fooi weghebben.

Ukunt zich dus voorstellen in wat voor stemming ik een geschrift opende, dat „De moraal in het handelsleven” tot titel draagt. Van vroeger herinnerde ik me wel, dat er soms van een „eerlijk koopman” werd gesproken, maar ik had dit altijd als een tegenspraak in zichzelf beschouwd.

De auteur, mr R. Mees, heeft me op dit gebied aan het denken gezet en mij de mogelijkheid van een behoorlijk gedrag op het zedelijk zo uitermate glibberige pad van de handel laten zien. Dat is een interessante nieuwe kijk, het beleven ruimschoots waard. Zoiets bestaat dus! Ik had kort daarvoor een hoogst belabberde ervaring met een sigarenbaas opgedaan die me bocht aansmeerde, nadat ik hem om advies voor een presentje had gevraagd, daar ik sigaren pas kan beoordelen wanneer ik de rook ruik. Het had me danig in mijn opvattingen gestijfd, dat je aan de aasgieren bent overgeleverd, wanneer je zonder kennis van zaken iets moet kopen. Mr Mees nu heeft me duidelijk gemaakt, dat lieden zoals mijn sigarenwinkelier uitschot zijn volgens de erecode die in de handel geldt en uit puur eigenbelang ook móet gelden.

EEN sterk argument. Want dit eigenbelang berust op twee pijlers: een stoffelijke en een onstoffelijke factor. De zaak van een oneerlijke han-

delsman gaat op den duur onherroepelijk achteruit, al kan het tijdelijk de schijn hebben, dat hij bij zijn geknoei wel vaart. En ondanks alle ophef over zijn leepheid heeft hij in zijn binnenste geen vreë met zijn zwendel, omdat zijn gehaaidheid het bedenkelijke succes heeft behaald en niet zijn capaciteiten, zoals kennis van het vak, van het materiaal, van de markt, het schatten van de gesteldheid van de koper in spè en nog enige vaardigheden meer, die bij de handel komen kijken.

Uiteraard moet een koopman verkopen, zijn waar dus aanprijzen, zolang we een systeem als het huidige hebben, dat welgemerkt al niet meer het systeem van een halve eeuw geleden is. Maar de eigenschap waarom het bij mr Mees gaat, de goede trouw, is een hoedanigheid die we bij geen enkel bestel kunnen missen.

HET zou wel eens kunnen zijn, dat er in dit boekje iets zit dat reeds van de toekomst is, ofschoon de beschouwingen in een tijd van „oorlogsen na-oorlogswinst en van soms wilde expansie in de bedrijven” zijn neergeschreven, zoals het voorwoord mededeelt. Er wordt aan toegevoegd, dat het schrijven van dit werkje een daad van grote morele moed van de auteur was. Dit is het zeer zeker een dertig jaar geleden ook geweest, maar misschien zou er vandaag niet meer in die mate moed voor nodig zijn. Nu ik er op ben gaan letten, als gevolg van hetgeen mr Mees zegt, wil het me voorkomen, dat zijn visie op de moraal in het handelsleven meer algemeen geestelijk goed is geworden, notwithstanding mijn sigarenverkoper, die dan in de kwade betekenis „nog van de oude stempel” zou zijn.

Ik ben op mensen gaan letten die met handel hebben te maken en inderdaad ontwikkelt zich bij hen iets dat als bezinning op een andere houding kan worden aangemerkt. In het klein, het particuliere bestek, doch eveneens in het groot, zijn er tekenen die op een kentering wijzen, zelfs in een Schumanplan en dergelijke. Ik spreek af en toe een doorgewinterde handelsman, in Nederland een kopstuk in zijn branche, die tweemaal per jaar voor een nagenoeg monopolistisch concern naar Rusland moet reizen. Het is iemand die op geen manifest voor de vrede zou tekenen, onverschillig van welke kant het appèl komt. Hij ziet namelijk niets in vrede. Oorlog immers brengt pas de prijzen omhoog, vooral in zijn artikel.

In Rusland bezoekt hij elke keer enige ver uiteengelegen plaatsen om technische

besprekingen te houden. Hij spreekt de taal vloeiend, een belangrijke factor. En hij vertelt me ongevraagd, dat hij met hoog en laag ongehinderd mag spreken en dat hoog en laag hem verzekert, dat het elke dag een klein stapje vooruitgaat, met vallen en opstaan, maar toch. Dat vindt hij ook wel goed, al gunt hij het de Russen niet van harte. Aan een volk dat alleen maar valt kun je niet voor miljoenen verkopen. Mooi. Van het opstaan moet hij het dus hebben en hij waakt er over, alsof het zijn tederste zorg was. „Om de minne van het smeer” zegt hij met lofwaardige openhartigheid.

DE laatste dagen van zijn bezoek gaat hij voor de paperassen en de contracten, de handtekeningen en de laatste beslissingen naar Moscou. En nu wordt het nog mooier. Deze handelsman, wie elke voorkeur voor — notabene — de Russen vreemd is, komt nu eensklaps in vervoering, voor zover zo'n nuchterling hiertoe in staat is. En dat gaat opmerkelijk ver! Want..... „nergens vindt u zo'n correctheid in zaken. Ze mogen eerst bezwaren opperen, zodat alles al op afspringen staat, maar wanneer iets eenmaal is overeengekomen, zijn de Russen in stiptheid niet te overtreffen. Prompte levering, prompte betaling, nooit chicanes. Daar kunnen de Amerikanen al lang niet meer en zelfs de Engelsen kunnen er nauwelijks aan tippen.”

Het is menselijk belangrijk dit uit zulk een bron te vernemen. Het is vooral verheugend. En ik doel hier niet op de geestgesteldheid in de handel van de Russen, al acht ik ook dit gewichtig genoeg. Nee, ik doel hier op de geestgesteldheid van mijn zeer critische en ietwat vooringenomen zegsman, die het niet-tegenstaande zijn politieke instelling toch klaarspeelt in zijn commerciële oordeel van zulk een goede trouw te zijn, dat hij de goede trouw overal hoogacht, zelfs bij zijn ideologische tegenvoeters.

MISSCHIEN kunnen we er allemaal van opsteken? Van mr Mees' boekje, dat belangwekkend is en van deze magnaat, die zichzelf en zijn tegenzin weet te overwinnen wanneer het er om gaat „eerlijk” te zijn, eerlijk ook in zijn oordeel.

„Wat waar is, is waar.” Met deze woorden besluit hij elke keer zijn relaas wanneer hij het over dit onderwerp heeft en, merkwaardig genoeg, gebeurt dit nogal eens. Let wel: onuitgelokt. Hij zegt het haast als een terechtwijzing aan zichzelf, als een soort van uitleg, omdat hij moet bekennen, dat er blijkbaar uit Nazareth zelfs iets goeds kan komen.

Mr R. Mees: „De moraal in het handelsleven”, uitgegeven door de Wereldbibliotheek, (f 1,25).

—Pietje van 't Heike—

HET is vanavond bijna een „uitje“, de tocht naar het eenzaamste kamp van het eiland, in vergelijking met de modder-en-klei barrière van twee maanden terug. De weg eindigt opeens bij een verlaten zandvlakte, oneindig groot, en de zandplaten wijzen nog slechts het spoor waarlangs de bussen met werklui eens per week de laatste hindernis nemen: een binnendijk, waarachter mannen zijn saamgebracht in een handvol barakken, liggende tussen het afgedamde binnenwater en de wijldheid van de Ooster-Schelde.

„Kamp Flauwers“. Het zou geen slecht figuur slaan als nederzetting in een scenario over gouddelvers van de Rio Grande. Gaslicht achter halfverlichte ramen, electriciteit is een ongekende weelde. Uit een barak komt iemand me achterop, nieuwsgierig te weten wie ik ben. Ik maak een afspraak dat ik na m'n bezoek aan de kampbeheerder direct terugkom om eens kennis te maken. „Mannen van 't Heike“, zegt de beheerder. Ik ben verrast, want deze heb ik nog niet ontmoet, al heb ik meer van ze gehoord. Het zijn mensen uit het grensgebied, het oord van de smokkelaars.

„Dus jullie bent nou die beruchte...“; ik twijfel opzettelijk, en met succes. De commen-

taren van deze vrijbuiters zijn fel, maar ze voelen zich niet gekwetst in hun „beroepseer“. Ze komen alleen maar los, willen graag praten, anders dan anders. Doen ze soms ook met de dominé, een geklofte kerel, naar ze zeggen. Maar goed, de humanist willen ze óók wel nemen.

Ze proberen „Pietje“ op te juttten, het nummer van de kamer, klein kereltje met levende zwarte muizen-ogen, een kop om te tekenen. Maar Pietje wacht als kenner tot hij de tijd gekomen acht. Als-ie eindelijk loskomt, zwijgen de anderen. Z'n vragen komen kort na elkaar, quasie ernstig, maar met dat tikkeltje spot om me op de hak te nemen. Hier en daar eentje die lekker grinnikt, in afwachting. Maar we spelen het spelletje, Pietje en ik en..... de anderen spelen mee. 't Is hun manier om de buitenstaanders te wegen. En pas op, wanneer ze je te licht hebben bevonden, nou gâ dan maar terug naar je verlaten zandvlakte achter de dijk om daar eenzaam te sterven.....

ER komt een moment dat ik het probeer: „Je bedondert de boel, Pietje, maar ik mag je toch wel.“ En tegen de anderen: „Is-ie altijd zo op Maandag, wanneer-ie pas van honk komt?“ Er is opeens gijn, om Pietje

en z'n zotternij. Hij schuift z'n stoel van de kachel en trekt opeens tot mijn verbazing een exemplaar uit zijn zak van het Woord van de Week. „In de trein gekregen van Simon, hij is lid van het Humanistisch Verbond. En ik zeg je dat negentig procent van de mensen niet deugt.“

Ons spelletje is uit, Pietje meent wat hij zegt; hij schopt de asla onder de kachel en tegelijk komen de stemmen los op de kamer over ervaringen, en kunnen we omploegen. Hun aandacht is gericht en er ontstaat een gesprek aangepast in hun trant. Tweemaal willen ze Simon uit bed halen, maar ik stel voor hem met rust te laten.

Wee degeen die proberen wil dit slag mensen te bewerken met menselijk heil, zonder inzicht in hun mentaliteit. Hij zal daar zitten als een dompteur in een leeuwenkooi. En Pietje zal hem van de kaart vegen met z'n spelletje. Terecht! Primitief? Primitief gevoel voor eigen vrijheid onder ruw uiterlijk gedrag. Zó zijn de mannen van 't Heike, zo is Pietje.

En Pietje is een fijne kerel!!

Zierikzee.

d'SEE-UIL.

Opmerkelijke reactie

DE reacties op het mandement der Rooms-katholieke bisschoppen zijn talrijk geweest, zó talrijk, dat het onmogelijk is hiervan in M. en W. een overzicht te geven. Voor één reactie willen wij een uitzondering maken. Het betreft hier een artikel van dr J. H. Dubbink in „De Vrije Katholiek“ van Juli. De schrijver noemt verschillende uitlatingen van de bisschoppen gevaarlijk en beledigend voor de menselijke waardigheid. Het vertrouwen op het persoonlijk oordeel beschouwen de bisschoppen als een symptoom van crisis, zij zeggen zelfs: „Men blijkt minder vertrouwen te stellen in de leiders“.

Dr Dubbink merkt op: „Hiermede is het r.k. episcopaat wel in goed gezelschap aangeland: het „leidersbeginsel“ werd ook gehuldigd door wijlen Mussert en Stalin... Voor ons vrije Christenen is dit beginsel ten enen male geheel onaanvaardbaar. Iedere „leider“ is voor ons een verdachte figuur..... Het is een tragische toestand, wanneer een mens zozeer het vertrouwen verloren heeft, dat hij van zijn broeders gehoorzaamheid eist op grond van „gezag“..... Iemand, die dit vertrouwen in het leven, in zichzelf, in de God in hem verloren heeft kan dan, in verblindheid o.i., zijn medemens wel dit verlies willen besparen door hem de zekerheid van een onfeilbaar gezag te geven van boven en van buiten opgelegd. Maar dit houdt dan voor de volgeling een grote verarming in, een verenging van de geest: van te voren erkennen niet in staat te zijn te worstelen met de „belangrijke zaken“, een onvoorwaardelijke capitulatie nog vóór de strijd begonnen is. Indien er ergens sprake is van een grote verantwoordelijkheid, dan is dat wel bij hen, die hun medemensen hiertoe durven te adviseren en te leiden. Vertrouwen, liefde, overgave, moeten worden opgewekt, niet afgedwongen.“

Pietje en ik spelen het spelletje

IK denk er ZO over

„U” en „jij” in de arbeiderskampen

MET belangstelling lees ik steeds de artikelen, die regelmatig in M. en W. verschijnen van de hand van C. H. Schonk over zijn werkzaamheden als geestelijk raadsman in de arbeiderskampen. Bij voortdurend blijkt telkens, dat het werk van deze geestelijke raadslieden van niet te onderschatten betekenis is en dat — niettegenstaande protesten van bepaalde zijden — de overheid hierbij zeker een taak heeft in de vorm van ruime subsidiëring, waardoor dit werk uitgebreid en zo mogelijk intensiever kan worden gedaan.

Uit de inhoud van deze artikelen constateer ik, dat bij de gesprekken met de arbeiders in de arbeiderskampen de U-jij-toon wordt gebruikt, waardoor ik zeer onaangenaam getroffen word, omdat ik van mening ben, dat hierdoor de eigen waarde van de raadzoekende gekrenkt wordt. Ik vraag mij daarom af, waaraan de geestelijk raadsman het recht ontleent deze arbeiders te tutoyeren als deze tegenover de raadsman de U-toon gebruiken.

K. VAN DER BRAAK.

Schonk tekent hierbij aan:

In het bovenstaande toont Van den Braak zich wrevelig over het gebruik van „je” door humanistische raadslieden tegenover de arbeiders in de arbeiderskampen, zoals dat in de gesprekken met arbeiders in de arbeiderskampen, die ik in mijn artikelje weergaf, tot uitdrukking komt. Het ging er mij in die stukjes niet alleen om de inhoud van die gesprekken weer te geven, maar ook om de sfeer, waarin ze worden gevoerd. En ook om iets te laten aanvoelen van de plaats die de raadslieden onder de arbeiders innemen. En — het moge misschien vreemd lijken — maar daarbij behoort in vele gevallen het gemakkelijke en prettige „je” van de raadsman tegenover de arbeiders, en daarbij behoort in vele gevallen het „U” van de arbeider tegen de raadsman.

Wie in dit U-jij-gebruik een aantasting van de eigenwaarde van de arbeider beluistert kent de sfeer in de arbeiderskampen niet en beoordeelt daardoor ook de intenties van de raadsman verkeerd. Het „U” en „jij” is namelijk niet enkel en alleen maar de uitdrukking van een formele gezagsverhouding, van „hoog” tot „laag”, van méér- en minderwaardig, al kan het dat in sommige relaties — en dan ook m.i. ten onrechte — zijn. Het is óók een onderscheiding tussen: „behorend tot de eigen kring” en „niet uit de directe eigen kring”. Beide elementen spelen door elkaar heen hun rol en hebben een traditie gevormd in het taalgebruik, die men niet ongestraft kunstmatig kan doorbreken. Wil men met de arbeiders in de kampen gemeenzaam omgaan dan zal men het in die traditie gegroeide taalgebruik moeten volgen. De raadsman die deze traditie negeert en de arbeiders met „U” aanspreekt schept gewild een afstand, die hij juist niet wenst. De arbeiders zouden in veel gevallen een gezicht trekken van: „Hou je me nou voor de gek, of niet?” En omgekeerd moet men al zeer nauw in de kring der arbeiders opgenomen zijn, voordat de arbeider het „U” tegenover de ander laat varen.

Hiermede wil ik maar aanduiden dat dit woordgebruik veel meer door de traditie bepaald is, dan dat het de verhouding raadsman-arbeider bepaalt. Die verhouding wordt bepaald door de houding en instelling van de raadsman en men zal willen aannemen dat die

er niet een is van accentuering van verschil, maar van erkenning van gelijkwaardigheid van mensen. In het „je” van de raadsman tegenover de arbeiders zit niets neerbuigends en de arbeider voelt er zich allerminst door in zijn eigenwaarde aangetast. En in het „U” van de arbeider tegenover de raadsman zit niets van een formele gezagsverhouding. Het wordt door de arbeider ook niet als zodanig gevoeld.

Om het nog eens kort en duidelijk te zeggen: het „U” van de raadsman en het „jij” tegen de raadsman zou men beide „gek” vinden, het andere vindt men „gewoon”. En de raadsman wil alleen maar „gewoon” doen.

Toch besef ik nu in de gesprekken met arbeiders, die ik in mijn artikelje weergaf, niet volledig te zijn geweest. Want soms wordt inderdaad elke traditie doorbroken en gaat de arbeider over op het „je”. De raadsman wordt dan niet meer als van „buiten de eigen kring” gevoeld, maar er geheel in opgenomen. En evenzeer zegt de raadsman „U” als hij voelt dat het geen kunstmatige afstand zal scheppen.

Mogen we concluderen dat het U-jij zich niet in voorgeschreven regels laat vangen en een subtielere aangelegenheid is dan men op het eerste gezicht wel denkt?

„De ouderwordende mens in onze samenleving”

HET bejaardenvraagstuk met al zijn aspecten is in de eerste plaats zeker geen theoretisch vraagstuk, al geeft het aanleiding tot het verschijnen van talrijke geschriften. Meestal zal men er door gegrepen worden als men op de een of andere wijze met de realiteit in aanraking komt: financiële kwesties, huisvestingsmoeilijkheden, ziekteverschijnselen, psychische nood, kortom: als men een of meer van de talrijke facetten van de bejaardenzorg binnen de eigen gezichtskring ziet verschijnen, doordat deze in familie of naaste omgeving acuut gaan worden.

Dan gaat men, gewapend met eigen ervaringen, de plaatjes van prachtige Deense nederzettingen anders en kritisch bekijken; dan wordt de kwestie van tijdsbesteding zeer belangrijk, dan gaat de hele ondergrond van de steeds eenzamer wordende mens, die een vaak moeilijk proces van aanvaarding en berusting moet doormaken, een grotere rol spelen in het zoeken naar goede oplossingen van dit probleem.

Dat het aantal bejaarden voortdurend zal toenemen, is bekend. In alle kringen van ons volk is men bezig zich vanuit eigen levenssfeer voor de verwerking van dit vraagstuk klaar te maken — ook de landelijke samenwerking daartoe is groeiende. In humanistische kring houdt de A. H. Gerhardstichting zich bezig met het huisvestingsvraagstuk; „Humanitas” heeft een sectie bejaardenzorg en in gemeenschappen van het Humanistisch Verbond is men contacten met ouderen aan het leggen.

Een uitstekende algemene inleiding tot het bejaardenvraagstuk is het boekje van mevrouw Rubbens-Franken: „De ouderwordende mens in onze samenleving”. (Uitgave: A. Voorhoeve, Bussum. Prijs: f 8.25 gebonden, f 6.90 ingenaaid). Het be-

schouwt in een 250 blz. de belangrijkste aspecten: de groei van het aantal ouderen in onze samenleving, financieringsstelsels voor ouderdomsvoorziening, geestelijke en lichamelijke verschijnselen van de ouderdom en daarbij aansluitend de maatregelen voor hulp en zorg.

Aan de kwestie der huisvesting wordt vrij veel aandacht besteed; voor- en nadelen van eigen woningen en pensioentehuizen worden besproken. Bij de laatste komen de aan de leiding te stellen eisen aan de orde. Nuttig is de grote hoeveelheid concrete gegevens, welke mevrouw Rubbens verwerkt, gecompleteerd door adreslijsten van verenigingen op het gebied van de bejaardenzorg en bedrijfspensioenfondsen, en een vrij uitgebreide literatuurlijst. De sfeer van het boekje is prettig: de „ouder wordende mens” staat in de beschouwingen van de schrijfster centraal, niet de organisatie of het systeem.

Vanzelfsprekend kan men in 250 blz. niet op alle vraagstukken diep ingaan; naar de ondergrond van de problemen wordt hier en daar gewezen, de behandeling van de praktische vraagstukken is zakelijk. Voor een eerste oriëntering een zeer geslaagd boekje.

D. HEROMA-MEILINK.

Inleiding tot het denken van Goethe

In het boekje „Inleiding tot het denken van Goethe”, (Uitgeverij Born, Assen, in de reeks „Hoofdfiguren van het menselijk denken” f 1.45) gaat G. H. Streurman dieper in op zijn onderwerp, dat hij reeds in het boekje „Humanisme en religie” behandelde. In vijf hoofdstukken tracht hij de figuur van Goethe te benaderen: diens plaats in de geschiedenis van de wijsbegeerte, en als aesthetisch, etisch, kosmologisch-religieus en natuurwetenschappelijk denker. Dit laatste punt heeft Streurman bijzonder uitvoerig behandeld (geologie, chemie, metamorfose, metereologie, kleurentheorie enz.).

Goethe's natuurwetenschap is ten nauwste verbonden met zijn pantheïstisch-organische denkwijze en trekt, zoals men weet, vele moderne natuuronderzoekers aan, die een aanvulling van de eenzijdig wiskundige behandeling van de natuurwetenschappen nodig achten.

Iedereen, die zich met Goethe bezig heeft gehouden, weet hoe deze zich aan alle uitbeelding onttrekt. Niet zozeer door zijn universaliteit, maar omdat hij ondeelbaar alles tegelijk is. „Wo fass ich Dich, unendliche Natur” roept Faust in wanhoop uit; en ook Goethe heeft iets van het ongrijpbare en onbegrensde der natuur. Ik heb grote bewondering voor de krachtige en heldere wijze waarop Streurman het beeld van Goethe voor ons geschilderd heeft.

H. H.

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementenprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezins-contributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

KAPITAAL - LUFRENTE - VOLKSVZERKERINGEN

en . . . het veelgevraagde

AURORA SPAARCERTIFICAAT

(3% RENTE EN EEN GEGARANDEERD SPAARKAPITAAL
OOK NA OVERLIDEN)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

De kerkelijken zorgen voor hun wezen
door het instandhouden van weeshuizen
etc.

Buiten-kerkelijken: zorgen voor hun
wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel
„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

**Rooms gevaar
of
Katholiek recht?**

207 pag. Gebonden f 6.90

Verkrijgbaar bij:
Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Bleyenburgstraat 1, Utrecht
Postgiro 304960

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en H.
Kuysten. Administratieadres: Chr. Ben-
nekerslaan 22 D, Rotterdam (O.). Abon-
nementsprijs f 3,— per jaar.
wijklaan 2, Dubbeldam (Z.H.)

Besch. ser. Wed., middenst. 52 jr l. sl.
donk. versch. van muziek en natuur hou-
dend, zoekt contact met dito heer met
beh. positie of zakenman.

Brieven no. Aug. 2 Bureau van dit blad.

Vlot meisje ± 21 j. zoekt dito Heer, lft.
± 26 j. Foto erewoord retour.
Br. onder no. Aug. 3 Bur. van dit blad.

Ontw. en gez. Heer v.z.g.h. en mid.b. leeft.
zoekt te Nijmegen in proper kl. gezin
Zit-slaapkamer met Pension, event. met
huisel. verk. f 100,— per maand.
Br. onder no. Aug. 4 Bur. v. d. blad.

Bejaarde dame te Bennekom, gezond, met
comf. huis, vr. tegen Sept. **eenvoudige,
rustige Huishoudster.**
Br. m. inl. onder no. Aug. 6 Bur. v. d. bl.

Jong echtpaar (z.k.), man jurist, zoekt in
A'dam gestoff. of ongemeub. woonruimte
tegen Sept. of Oct. a.s.
Brieven onder no. Aug. 7 Bur. v. d. blad.

Humanisme en Religie

een serie opstellen van J. P. van
Praag, D. H. Prins, P. Schut, G. H.
Streurman, H. Redeker en Kwee
Swan Liat.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op postgiro 304960,
t.n.v. Humanistisch Verb., Bleyen-
burgstraat 1, Utrecht of bij de
plaatselijke gemeenschappen.

ERASMUS

Spel van het Humanisme

door

Prof. Dr. Garnt Stuiveling

154 pag. Prijs geb. f 7.90.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van
het Humanistisch Verbond, Bleyenburg-
straat 1, Utrecht, Postgiro 304960.

*Wat leeft er onder
de jongeren?*

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische
jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr.
12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: Giro 13500 t.n.v. Gem.
Girokantoor Amsterdam t.g.v. rek.
L 2888 De Libertijn.

Thans verschenen:

HET MENSELIJK LEVEN
eenvoudige zedenleer van

A. Vloemans
gebonden f 3.90

Bestellingen op postgiro 304960,
t.n.v. Humanistisch Verbond,
Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Dame, in bez. v. won. ruim 50 j. beschaafd
en muz. zoekt dito Heer. Doel: harm. huw.
Br. onder no. Aug. 1, Bureau v. d. blad.

Pension aangeboden in eenvoudig buiten-
huis te Laren (N.H.). Ruime zonnige ka-
mer, vaste wastafel. Tel. 2582.
Br. onder no. Aug. 5, Bur. v. d. blad.